

 Hanna Pondel

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Hanna.Pondel@ue.poznan.pl

 Yanina Dymitrowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Yanina.Dymitrowska@ue.poznan.pl

14. KORPORACJE W PROCESIE FINANSJALIZACJI ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

<https://doi.org/10.18559/978-83-8211-237-5/14>

Corporations in the process of financialising the natural environment

Abstract: The processes of commodification, privatisation, and securitisation of natural environmental components are strongly evident in the socio-economic sphere. The aim of the chapter is to present and assess the place of transnational corporations in the financialization of the natural environment, with a focus on two areas – deforestation and land grabbing. Currently, a significant portion of deforestation is attributable to consumers in wealthy countries, with approximately a quarter of global forest loss resulting from deforestation driven by resource extraction and the expansion of large industrial corporations. Land grabbing is a consequence of changes in land management as a factor of production and the increasing importance of land as an investment and speculative asset. The interest of global entities in environmental goods is primarily associated with the potential benefits that presence in this market can bring, compounded by issues with the real valuation of environmental resources, weak effects of available regulatory instruments, and the weaknesses of global organizations. The analysis of the research problem was conducted based on literature studies, using descriptive statistical methods.

Keywords: financialisation, natural environment, transnational corporations, deforestation, land grabbing.

Wstęp

Finansjalizacja to zjawisko, które umacnia się w życiu społeczno-gospodarczym z uwagi na, między innymi, rosnącą skalę transakcji gospodarczych między krajami oraz wzrost wolumenu krajowych i międzynarodowych transakcji finansowych. W opinii Epsteina (2005, s. 3), „finansjalizacja oznacza rosnącą rolę motywów finansowych, rynków finansowych, podmiotów finansowych i instytucji

Sugerowane cytowanie: Pondel, H. i Dymitrowska, Y. (2024). Korporacje w procesie finansjalizacji środowiska przyrodniczego. W: Szarzec, K. i Woźniak-Jęchorek, B. (red.), *Instytucjonalne i historyczne wymiary dyskusji o ekonomii i gospodarce* (s. 193–203). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. <https://doi.org/10.18559/978-83-8211-237-5/14>

Ta książka jest udostępniana na licencji Creative Commons – Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe

finansowych w funkcjonowaniu krajowych oraz międzynarodowych gospodarek”. Palley (2007, s. 2) stwierdza natomiast, że „finansjalizacja to proces, w którym rynki finansowe, instytucje finansowe i elity finansowe zyskują większy wpływ na politykę gospodarczą i wyniki gospodarcze. Finansjalizacja zmienia funkcjonowanie systemów gospodarczych, zarówno na poziomie makro, jak i mikro”.

Środowisko przyrodnicze jest obszarem, do którego finansjalizacja wkracza coraz śmielej. Jego elementy do niedawna uważane były za dobra wspólne, a większość z nich nie była absolutnie postrzegana jako potencjalny przedmiot transakcji handlowych. Obecnie składniki środowiska przyrodniczego (woda, lasy, ziemia, powietrze, bioróżnorodność) podlegają procesom utowarowienia, prywatyzacji i sekurytyzacji. Jak zauważa Clark (2013, s. 129), są one traktowane jako czysto finansowe aktywa, które wkraczają w obszar zainteresowania kapitału finansowego, stanowiąc potencjalne miejsce inwestycji oraz zysku dla akcjonariuszy.

Finansjalizacja środowiska przyrodniczego to zagadnienie, które nie spotkało się dotychczas z dużym zainteresowaniem w polskiej literaturze przedmiotu – publikacje poświęcone tej problematyce zwykle stanowią wybiórcze podejście do problemu i nierzadko mają charakter popularnonaukowy lub publicystyczny. Wkraczanie zjawiska w obszar przyrody dostrzegane jest natomiast w literaturze światowej, choć nadal zbyt słabo, zważywszy na konsekwencje, które ze sobą niesie. Jak wskazują Kemp-Benedict i Kartha (2019, s. 69), termin „finansjalizacja środowiska” po raz pierwszy oficjalnie został użyty przez organizację pozarządową Food & Water Watch w 2012 roku. W kolejnych latach analizy i rozważania w tym obszarze prowadzili między innymi Clark i Hermele (2013), Simon i Tittor (2014), Peralta (2017), Keucheyan (2018), czy Gilbertson (2021).

W literaturze przedmiotu zdecydowanie brakuje opracowań poświęconych finansjalizacji środowiska przyrodniczego prezentujących kompleksowe podejście do analizy i uwzględniających globalne konsekwencje zjawiska. Może się wydawać, że wycinanie lasów Amazonii czy przesiedlanie jej ludności jest odległe od bieżących problemów, z jakimi mierzą się na przykład kraje europejskie, jednak nic bardziej mylnego. Jak wynika z Raportu WWF o wpływie konsumpcji w UE na przyrodę, Unia Europejska jest drugim po Chinach importerem produktów rolniczych związanych z wylesianiem lasów tropikalnych (WWF, 2022).

W procesie finansjalizacji środowiska uczestniczy wiele podmiotów gospodarczych: rządy poszczególnych krajów lub ich związki (na przykład Unia Europejska), instytucje międzynarodowe (na przykład Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy), organizacje pozarządowe oraz korporacje transnarodowe (Bludnik i Pondel, 2021). Te ostatnie często są inicjatorami działań, które są wspierane przez inne podmioty, takie jak banki, instytucje finansowe, kancelarie prawnicze, biura rachunkowe, a także odbiorcy produktów wytwarzanych w powiązaniu z deforestacją czy degradacją środowiska. Wszyscy ci uczestnicy dążą do osiągnięcia możliwie największego zysku (Blackmore i in., 2015).

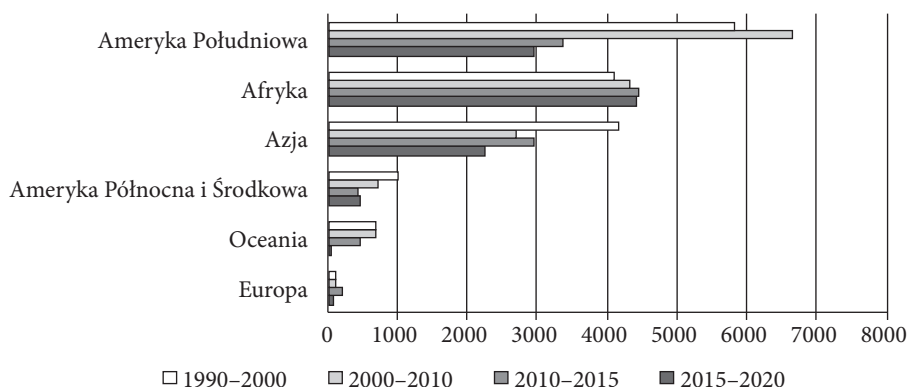
Celem artykułu jest prezentacja i ocena miejsca korporacji transnarodowych w finansjalizacji środowiska przyrodniczego, z uwzględnieniem dwóch jego obszarów – wylesiania oraz grabieży ziemi. Z wylesianiem ściśle wiąże się działalność wielu globalnych podmiotów, na przykład sektora rolno-spożywczego – zwiększających zapotrzebowanie na powierzchnie pod uprawy roślin paszowych (szczególnie soi), czy sektora chemicznego – generującego znaczący popyt na olej palmowy. Grabież ziemi dotyczy natomiast korporacji produkujących żywność, spekulujących ziemią, czy traktujących ją jako jedną z form lokowania kapitału.

Analizy dokonano na podstawie studiów literaturowych, z wykorzystaniem metody statystyki opisowej. Podstawę analiz stanowiły zjawiska i procesy zachodzące w skali globalnej. Źródłem danych wykorzystanych w opracowaniu była literatura przedmiotu – literatura zwarta i artykuły, a także raporty i opracowania instytucji międzynarodowych oraz krajowych.

14.1. Korporacje w procesie deforestacji

Problem wylesiania i jego konsekwencji społeczno-gospodarczych budzi ogromny niepokój wielu środowisk, z uwagi na między innymi skalę zmian przeznaczenia gruntów leśnych na inne cele niż gospodarka leśna czy postępującą finansjalizację lasów i udział w niej międzynarodowych koncernów, w tym branży spożywczej.

Jak wynika z raportu FAO (2020), w latach 1990–2020 w wyniku deforestacji utracono 420 mln ha lasów, a tempo wylesiania w latach 2015–2020 wynosiło 10 mln ha rocznie. Mimo że dynamika zjawiska na przestrzeni lat zmalała (rysunek 14.1), jego skala nadal jest przerażająca.

Rysunek 14.1. Wskaźnik wylesiania dla regionów świata w latach 1990–2020 (w tys. ha/rok)

Źródło: na podstawie: (FAO, 2020, s. 19).

Zdecydowana większość światowego wylesiania w latach 1990–2020 (aż 95%) objęła strefę tropikalną. Często w podobny sposób ocenia się deforestację lasów deszczowych w Amazonii – związaną głównie z pozyskiwaniem terenów pod uprawy i hodowlę zwierząt, oraz wylesienia w krajach europejskich. Skutki środowiskowe w obu tych przypadkach będą jednak różne – w pierwszym mają one charakter trwały, w drugim zazwyczaj krótkoterminowy. Europę cechuje wprawdzie najniższy wskaźnik wylesiania, jednak jak zauważa Ritchie (2021), za 14% deforestacji odpowiadają obecnie konsumenci w krajach bogatych (w tym europejskich), a 27% globalnej utraty lasów wynika z „wylesiania motywowanego surowcami” – w celu uprawy soi, oleju palmowego, kakao, pozyskiwania pastwisk dla bydła, czy działalności wydobywczej. Pendrill i in. (2019) wskazują, że w latach 2005–2013 aż 62% utraty lasów związane było z powiększaniem komercyjnych pól uprawnych, pastwisk i plantacji drzew. Niewątpliwie przyczyniła się do tego procesu ekspansja wielkich koncernów przemysłowych.

Za „architektką deforestacji” najczęściej uznawana jest soja, mimo że znajduje się ona na drugim miejscu (po hodowli bydła) zestawienia głównych czynników powodujących wylesianie. Jak wynika z analiz WWF, spośród krajów europejskich w największym stopniu za wylesianie lasów tropikalnych odpowiada Holandia i jej koncerny mięsne. Ponad 80% soi importowanej do Europy przeznaczane jest na paszę, na którą ogromne zapotrzebowanie generuje holenderski przemysł mięsny (Holandia..., 2021). Ponad połowa światowych producentów łososia wykorzystuje soję pozyskiwaną z brazylijskich lasów deszczowych (A Well-Fed World, 2021). Największymi producentami soi są Brazylia i Argentyna. W latach 2006–2017 około 22 tys. km² amazońskich lasów tropikalnych i sawanny Cerrado w Brazylii przeznaczono bezpośrednio pod uprawę soi. Pasze sojowe sprzedawane są przez handlujące produktami rolnymi firmy ABCD (Archer Daniels Midland, Bunge, Cargill i Louis Dreyfus Commodities), inwestujące w porty, statki oraz globalną logistykę. W 2018 roku firmy te łącznie z przedsiębiorstwem handlowym Amaggo realizowały 56% eksportu soi z Brazylii (Atlas, 2022, s. 28).

Jednym z produktów, których uprawy związane są z silną deforestacją, jest olej palmowy. Największymi eksporterami tego produktu są Indonezja i Malezja, które odpowiadają za 85% światowej jego produkcji. Ponad 30% eksportu oleju palmowego do Unii Europejskiej, trafia do portu przeładunkowego w Rotterdamie, skąd jest on redystrybuowany do innych krajów. Znacznym importerem tego produktu są też Indie i Chiny. Od 2004 roku funkcjonuje system certyfikacji oleju palmowego, jednak jego praktyczne wykorzystywanie nie jest zadowolające. Koszty certyfikacji wpływają na wzrost cen oleju palmowego certyfikowanego, podczas gdy cena produktu bez certyfikacji systematycznie maleje. Pojawiają się w związku z tym wątpliwości, czy plantatorzy oleju palmowego nie dostar-

czają produktu certyfikowanego korporacjom, które tego wymagają, oferując jednocześnie produkt bez certyfikacji firmom o mniejszych wymaganiach w tym zakresie (WWF, 2019).

Plantacje palmy olejowej wkraczają także do krajobrazu Ameryki Południowej, Środkowej czy Afryki. Szczególnie są one widoczne w Amazonii Zachodniej, której klimat i jakość gleb nie nadają się do uprawy soi czy hodowli bydła. Spring i Willega (2024) wskazują przypadek działalności peruwiańskiego dostawcy oleju palmowego Ocho Sur, który zaopatruje w surowiec między innymi firmę Nestle. Ocho Sur to prywatna spółka, której akcjonariuszami są inwestorzy z Ameryki Północnej funkcjonujący w sektorze rolnym, o globalnym zasięgu działania. Jak wynika z raportu organizacji EIA (*Environmental Investigation Agency*), podmiot ten wspólnie z powiązаныmi firmami doprowadził do wylesienia ponad 130 km² w peruwiańskim regionie Ukajali. Firma Wilmar International – największy producent oleju palmowego i biopaliwa na świecie, którego europejskimi kontrahentami są między innymi Unilever czy Nestle – znalazła się w raporcie *Brudny zysk* z 2013 roku (Fundacja CentrumCSR.pl, 2013). To podmiot gospodarczy, który posiada swoje plantacje w Indonezji, Malezji i Singapurze – w 2012 roku zajmowały one łączną powierzchnię ponad 240 tys. ha. Jak wskazano w raporcie, dzięki pożyczkom z Banku Światowego, firma Wilmar International wspólnie z afrykańskim partnerem Bidico realizowała projekt powiększenia plantacji oleju palmowego w rejonie Jeziora Wiktorii w Ugandzie. Jego efektem było zniszczenie w ciągu trzech miesięcy lasu w regionie Kalangala oraz pozbawienie ziemi lokalnej ludności.

Działalność korporacji transnarodowych oraz ich ekspansja w regionach i krajach bogatych w zasoby środowiskowe, w tym lasy, jest ściśle powiązana – jak już wcześniej wspomniano – z różnymi uczestnikami rynków finansowych, którzy dostrzegają w tym obszarze ogromne możliwości akumulacji zysków. Jak wynika z raportu WWF *Financial Flows: Who is financing the palm oil buyers?*, w firmy zajmujące się kupnem oleju palmowego od stycznia 2016 roku do grudnia 2021 roku zainwestowano 4,4 bln dolarów, w tym 1,5 bln w formie pożyczek i gwarancji oraz 2,9 bln w formie obligacji i akcji (WWF, 2023). Do największych wierzycieli podmiotów kupujących ten produkt należały w latach 2016–2021: BNP Paribas – który udzielił pożyczek i usług ubezpieczeniowych o wartości 72 mld dolarów 72 podmiotom; HSBC – który przekazał 96 mld dolarów 70 firmom oraz Citigroup – ze wsparciem 135 mld dolarów dla 63 podmiotów. Najwięksi inwestorzy firm kupujących olej palmowy (według stanu na kwiecień 2022 roku) posiadali obligacje czy akcje prawie 100 podmiotów tego sektora (State Street – 98 podmiotów o wartości 158 mld dolarów, BlackRock – 96 podmiotów o wartości 309 mld dolarów, Vanguard – 90 podmiotów o wartości 309 mld dolarów). Wśród inwestorów w sektorze oleju palmowego dominują przedstawiciele

Stanów Zjednoczonych – reprezentujący 75% wszystkich zidentyfikowanych inwestycji, a aż 91% inwestycji pochodzi z siedmiu krajów – USA, Wielkiej Brytanii, Kanady, Japonii, Szwajcarii, Niemiec i Francji (WWF, 2023).

Warto zauważyć, że działalność instytucji finansowych należy oceniać zarówno przez pryzmat działań maksymalizujących ich zyski, jak i ich zaangażowanie w działania odciągające kapitał od projektów skutkujących wylesianiem. Przykładem tych drugich jest usuwanie akcji firm produkujących olej palmowy czy soję w sposób niezrównoważony, z portfolio inwestycyjnego instytucji finansowych.

14.2. Korporacje w procesie grabieży ziemi

Grabież ziemi (*land grabbing*), znaną także jako transakcje związane z ziemią (*land deal*), zdefiniować można jako przejęcie kontroli nad stosunkowo dużymi obszarami ziemi i innymi zasobami naturalnymi znajdującymi się na niej (woda, lasy, surowce naturalne), w wyniku różnorodnych procesów oraz w różnych formach, przez podmioty prywatne lub publiczne posiadające znaczny kapitał, często zmieniające sposób wykorzystania zasobów na ekstrakcyjny (Borras, Franco i in., 2012). Choć transakcje związane z przejęciem ziemi nie zawsze mają charakter nielegalny i naruszają prawa człowieka, to ich głównym celem, niezależnie od podmiotu dokonującego grabieży oraz formy przejęcia, jest osiągnięcie maksymalnych zysków przez właścicieli kapitału i pośredników finansowych (Bludnik i Pondel, 2021).

Zjawisko grabieży ziemi jest skutkiem procesów zaistniałych na rynku globalnym oraz zbiegu kryzysów żywnościowych, energetycznych i finansowych, połączonych ze zmianami klimatycznymi, a także wzrostem zapotrzebowania na zasoby ze strony nowych ośrodków globalnego kapitału (Borras, Mills i in., 2020). Przyczyniły się do niego również zmiany w sposobie zarządzania ziemią jako czynnikiem produkcji. Miejsce tradycyjnych, niedużych gospodarstw rolnych na rynku międzynarodowym zastępują korporacje transnarodowe, produkujące masowo produkty oferowane na rynku globalnym (TNI, 2013). We współczesnym, niepewnym i dynamicznie zmieniającym się świecie, przy występowaniu wysokiej inflacji globalnej, ziemia stała się także doskonałym środkiem inwestycyjnym i spekulacyjnym.

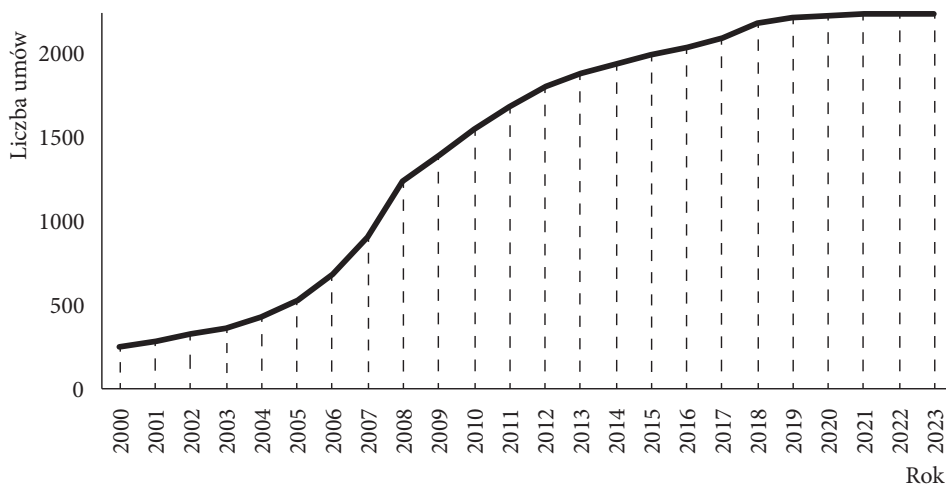
W procesie grabieży ziemi uczestniczy wiele podmiotów gospodarczych. Przede wszystkim są to rządy poszczególnych państw (na przykład Korei Południowej, Arabii Saudyjskiej, Chin), które, korzystając ze wsparcia organizacji międzynarodowych (głównie Banku Światowego), masowo nabywają ziemię w krajach rozwijających się, w obliczu wystąpienia w ich gospodarkach niedo-

boru żywności. Są to także korporacje transnarodowe, zarówno niefinansowe (głównie z sektora rolnego), jak i finansowe, szukające nowych możliwości maksymalizacji zysku. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że cały proces grabieży ziemi odbywa się przy wsparciu skomplikowanej sieci powiązanych ze sobą instytucji – nieformalnych i formalnych, państwowych i pozapaństwowych reguł, norm i procedur, które strukturyzują interakcje wewnątrz oraz między państwami czy społeczeństwami (Borras, Mills i in., 2020). Instytucje te są wykorzystywane do ułatwiania, przyspieszania, łagodzenia lub legitymizowania grabieży ziemi (Wolford i in., 2013).

Rola korporacji transnarodowych w procesie przejęcia ziemi jest kluczowa. Przedsiębiorstwa dokonujące grabieży można podzielić na firmy finansowe, do których zaliczyć należy: fundusze emerytalne, fundusze hedgingowe, państwowe fundusze majątkowe, prywatne fundacje, banki specjalizujące się w kredytach rolnych, instytucje ubezpieczeniowe, niebankowe korporacje finansowe specjalizujące się w pożyczkach na zakup ziemi, REIT-y (*Real Estate Investment Trust*), fundusze nakierowane na inwestycje rolne (Bludnik i Pondel, 2021), Instytucje Finansowania Rozwoju (*Development Finance Institutions*) (Borras, Mills i in., 2020) oraz korporacje niefinansowe, zajmujące się głównie produkcją rolną (przede wszystkim produkujące olej palmowy, soję i kukurydzę). Chociaż różnorodność firm uczestniczących w grabieży ziemi jest znaczna, to wszystkie charakteryzuje jedna cecha – są to przedsiębiorstwa posiadające znaczące zasoby kapitału. Na transakcje związane z ziemią stać bowiem tylko najpotężniejsze i najbogatsze firmy – korporacje transnarodowe.

Liczba przedsiębiorstw zainteresowanych transakcjami związanymi z ziemią znacznie wzrosła w ciągu ostatnich dziesięciu lat. Niestety, precyzyjne dane liczbowe dotyczące udziału korporacji w grabieży ziemi są trudne do uzyskania z powodu braku rzetelnych danych globalnych. Nie istnieje jedna uniwersalna międzynarodowa baza danych poświęcona przypadkom grabieży ziemi przez korporacje na całym świecie. Wiele przejęć odbywa się również w sposób nietransparentny, a działania korporacji nie są publicznie raportowane lub ujawniane. Ze względu na skomplikowany proces przejęć oraz znaczącą liczbę podmiotów w nim uczestniczących często trudno jest określić, który z podmiotów jest ostatecznym właścicielem ziemi. Pomimo tych trudności wiele instytucji badawczych, organizacji pozarządowych i agencji rządowych prowadzi badania mające na celu ocenę rozmiaru i zakresu grabieży ziemi przez korporacje. Większość dostępnych danych opiera się jednak na konkretnych przypadkach i studiach przypadków. Wyniki badań nie odzwierciedlają pełnego obrazu zjawiska. W środowisku ekspertów występuje ogólna zgoda, że udział korporacji transnarodowych w procesie grabieży ziemi w ostatnich latach znacząco wzrósł (Tulone i in., 2022).

Jedną z niezależnych inicjatyw monitorowania ziemi, która promuje przejrzystość i odpowiedzialność w decyzjach dotyczących dużych transakcji dotyczących ziemi w krajach o niskich i średnich dochodach poprzez gromadzenie i udostępnianie danych na temat tych umów na poziomie globalnym, regionalnym i krajowym, jest Land Matrix. Z danych tej bazy wynika, że w latach 2000–2024 aż 2626 globalnych umów sklasyfikowano jako grabież ziemi (stan z 18 lutego 2024 roku). Umowy te objęły obszar ponad 152 mln ha i 87% z nich dotyczyło upraw rolnych, a 13% hodowli zwierząt. Większość tych umów (ponad 50%) podpisano w Europie Wschodniej (przede wszystkim w Ukrainie, Rosji i Rumunii) (Land Matrix, 2024). Jest to znacząca zmiana w porównaniu z wynikami z roku 2020, kiedy głównym regionem w procesie grabieży ziemi była Afryka (38,2%) (Tulone i in., 2022). Według danych Land Matrix (2024) liczba transakcji ziemią znacząco się zwiększała w latach 2000–2024 (por. rysunek 14.2). Na liście inwestorów bazy znajduje się blisko 3,5 tys. podmiotów (stan z 18 lutego 2024 roku). Są to przede wszystkim spółki prywatne, a także spółki notowane na giełdzie, przedsiębiorstwa państwowe, spółki częściowo państwowe, firmy inwestycyjne typu *private equity*.

Rysunek 14.2. Umowy przejścia ziemi zawarte w latach 2000–2023

Źródło: na podstawie: (Land Matrix, 2024).

Badania oraz debaty polityczne na temat globalnego zagarniania ziemi nie ustają. Grabież ziemi jest zjawiskiem globalnym, które ma znaczący wpływ na społeczeństwa, gospodarkę i ekosystemy i które wymaga skutecznych działań zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym, aby zapobiec jego dalszej eskalacji.

Podsumowanie

Postępująca finansjalizacja środowiska przyrodniczego to zjawisko, którego nie da się zatrzymać. Nie należy jednak powstrzymać się od analizy oraz oceny tego procesu i jego konsekwencji z uwagi na rodzaj zasobów, których dotyczy – decydujących o jakości życia obecnego i przyszłych pokoleń.

Zainteresowanie globalnych podmiotów dobrami środowiskowymi związane jest przede wszystkim z potencjalnymi korzyściami, które może przynieść obecność na tym rynku. Ich ogromne zyski wspierane są problemami z realną wyceną zasobów środowiska. W przypadku krajów globalnego Południa, których najbardziej dotyczą problemy wylesiania, czy grabieży ziemi, wartość rynkowa określonych dóbr przyrodniczych często nie jest adekwatna do ich faktycznej wartości, którą należy określać nie tylko w wymiarze ekonomicznym, ale również (a może przede wszystkim) społecznym (sytuacja lokalnych społeczności) i środowiskowym (dobrostan przyrody).

Miejsce korporacji transnarodowych (również innych organizacji i instytucji o globalnym zasięgu działania) w finansjalizacji środowiska przyrodniczego należy oceniać w dwóch perspektywach: ich negatywnego wpływu na stan zasobów przyrody (wylesianie, zawłaszczanie ziemi) oraz ich możliwości transformacji procesów gospodarowania w kierunku zrównoważonej przyszłości. Otoczenie instytucjonalne i prawne oferuje, choć nadal w niewystarczającym zakresie, instrumenty i polityki, których wykorzystanie może się przyczynić do ograniczenia negatywnych skutków procesu finansjalizacji przyrody. Podejmowane są różne inicjatywy, takie jak między innymi Program Narodów Zjednoczonych w sprawie redukcji emisji spowodowanych wylesianiem i degradacją lasów (REDD lub UN-REDD), Manifest Cerrado, umowa stowarzyszeniowa UE-Mercosur, system certyfikacji produkcji oleju palmowego, dyrektywy UE z przepisami o walce z wycinką lasów tropikalnych czy unijne wytyczne polityki gruntowej. W wymiarze globalnym wyniki stosowania tych narzędzi są jednak wciąż mało widoczne i niesprostające celom, dla których realizacji je ustanowiono.

Postępujący rozwój i rosnąca aktywność korporacji transnarodowych to obszar związany z finansjalizacją środowiska przyrodniczego, w którym zmiany są konieczne, ale z całą pewnością także ogromnie trudne. W wielu podmiotach działalność finansowa (na przykład obrót ziemią) wypiera tradycyjną działalność produkcyjną, generując zdecydowanie wyższe przychody, ale często również większe problemy społeczne i środowiskowe. Funkcjonowanie globalnych podmiotów gospodarczych w sposób destrukcyjny dla społeczeństw i przyrody wynika niejednokrotnie, niestety, także ze słabości bądź nieskuteczności organizacji, które powinny ich działalność regulować, monitorować i kontrolować (na

przykład ONZ, BŚ, MFW, UE), czy wspierać (instytucje finansowe). Największym wyzwaniem wydaje się zarówno w przypadku korporacji transnarodowych, jak i innych podmiotów rynku dóbr środowiskowych znalezienie właściwych proporcji między celami ekonomicznymi a prospołeczną i prośrodowiskową postawą.

Bibliografia

- A Well-Fed World. (2021). *Deforestation*. <https://awellfedworld.org/deforestation/>
- Atlas. (2022). *Atlas mięsa*. Instytut na rzecz ekorozwoju. <https://pl.boell.org/pl/2022/02/14/atlas-miesa-2022>
- Blackmore, E., Bugalski, N. i Pred, D. (2015). *Following the money: An advocate's guide to securing accountability in agricultural investments*. International Institute for Environment and Development Inclusive Development International. <https://www.inclusivedevelopment.net/wp-content/uploads/2015/09/FollowingTheMoney.pdf>
- Bludnik, I. i Pondel, H. (2021). Finansjalizacja środowiska przyrodniczego. Problemy i wyzwania. *Uniwersytet Szczeciński, Rozprawy i Studia*, 1309(1235).
- Borras, S. M., jun., Franco, J. C., Gómez, S., Kay, C. i Spoor, M. (2012). Land grabbing in Latin America and the Caribbean. *The Journal of Peasant Studies*, 39(3–4), 845–872. <https://doi.org/10.1080/03066150.2012.679931>
- Borras, S. M., jun., Mills, E. N., Seufert, P., Backes, S., Fyfe, D., Herre, R. i Michéle, L. (2020). Transnational land investment web: Land grabs, TNCs, and the challenge of global governance. *Globalizations*, 17(4), 608–628. <https://doi.org/10.1080/14747731.2019.1669384>
- Clark, E. (2013). Financialization, sustainability and the right to the island: A critique of acronym models of island development. *Journal of Marine and Island Cultures*, 2(2), 128–136. <https://doi.org/10.1016/J.imic.2013.10.001>
- Clark, E. i Hermele, K. (2013). *Financialisation of the environment: A literature review*. FESSUD Working Paper, 17. <https://ideas.repec.org/p/fes/wpaper/wpaper32.html>
- Epstein, G. A. (2005). *Financialization and the world economy*. Edward Elgar.
- FAO. (2020). *Global forest resources assesment 2020. Main report*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://doi.org/10.4060/ca9825en>
- Fundacja CentrumCSR.pl. (2013). *Brudny zysk. Jak korporacje, banki i fundusze inwestycyjne czerpią zyski z łamania praw człowieka*. https://www.facing-finance.org/files/2014/02/Raport_Brudny-Zysk.pdf
- Gilbertson, T. L. (2021). Financialization of nature and climate change policy: Implications for mining-impacted Afro-Colombian communities. *Community Development Journal*, 56(1), 21–38. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsaa052>
- Holandia odpowiada za wylesianie obszarów tropikalnych. (2021, 14 kwietnia). *Dziennik Gazeta Prawna*. <https://serwisy.gazetaprawna.pl/zdrowie/artykuly/8142405,holandia-wylesianie-obszarow-tropikalnych.html>
- Kemp-Benedict, E. i Kartha, S. (2019). Environmental financialization: What could go wrong? *Real-World Economics Review*, 87, 69–89. <https://www.paecon.net/PAEReview/issue87/Kemp-BenedictKartha87.pdf>

- Keucheyan, R. (2018). Insuring climate change: New risks and the financialization of nature. *Development and Change*, 49(2), 484–501. <https://doi.org/10.1111/dech.12367>
- Land Matrix. (2024). *Web of transnational deals*. The Land Matrix Initiative. <https://landmatrix.org>
- Palley, T. I. (2007). *Financialization: What it is and why it matters*. The Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper, 525, 2–31. https://www.levyinstitute.org/pubs/wp_525.pdf
- Pendrill, F., Persson, M., Godar, J., Kastner, T., Moran, D., Schmidt, S. & Wood, R. (2019). Agricultural and forestry trade drives large share of tropical deforestation emissions. *Global Environmental Change*, 56, 1–10. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.03.002>
- Peralta, A. (2017). Introduction: From the financialization of food to life-enhancing agriculture. In: A. Peralta (red.), *Food and finance. Toward life-enhancing agriculture* (s. 7–13). World Council of Churches Publications.
- Ritchie, H. (2021). *Deforestation and forest loss*. Our World in Data. <https://ourworldindata.org/deforestation>
- Simon, J. i Tittor, A. (2014). The financialisation of food, land, and nature. *Journal für Entwicklungspolitik*, 30(2), 4–15. <https://doi.org/10.20446/JEP-2414-3197-30-2-4>
- Spring, J. i Willega, A. (2024). *Palm oil supplier to Nestle, Kellogg's linked to Peru deforestation in report*. <https://www.reuters.com/world/americas/palm-oil-supplier-nestle-kelloggs-linked-peru-deforestation-report-2024-02-07/>
- TNI (2013). *The global land grab. A primer*. Transnational Institute. <https://www.tni.org/en/publication/the-global-land-grab>
- Tulone, A., Galati, A., Pecoraro, S., Carroccio, A., Siggia, D., Virzì, M. i Crescimanno, M. (2022). Main intrinsic factors driving land grabbing in the African countries' agro-food industry. *Land Use Policy*, 120. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2022.106225>
- Wolford, W., Borras, S. M., Hall, R., Scoones, I. i White, B. (2013). Governing global land deals: The role of the state in the rush for land. *Development and Change*, 44(2), 189–210. <https://doi.org/10.1111/dech.12017>
- WWF. (2019). *Wpływ konsumpcji oleju palmowego w Polsce na globalne środowisko naturalne i analiza możliwości jego zastąpienia przez inne oleje roślinne*. Raport Frost & Sullivan dla Fundacji WWF Polska. https://www.olejpalmowy.com/_files/ugd/4103ae_84a-225020e7142ed84becf2c156af091.pdf
- WWF. (2022). *Europa żeruje na świecie. W jaki sposób produkcja i konsumpcja żywności w UE wpływa na planetę*. WWF European Policy Office. <https://www.wwf.pl/europa-zeruje-na-swiecie>
- WWF. (2023). *Financial flows: Who is financing the palm oil buyers?* https://palmoilscorecard.panda.org/ff/assets/WWF_POBS_2022_Report%20-v.3.pdf